

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка ID 15588
доктору географічних наук,
професору кафедри геоєкології та гідрології
географічного факультету
Царику Любомиру Петровичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора географічних наук, професора,
декана географічного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Заячука Мирослава Дмитровича
на дисертаційну роботу Горошка Артема Артуровича
«Функціонування соціальної сфери в межах міських просторів Західної України
на засадах сталого розвитку»
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
103 Науки про Землю з галузі знань 10 Природничі науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дослідження функціонування соціальної сфери в географічному аспекті є надзвичайно важливим, оскільки воно дозволяє зрозуміти, як саме суспільні послуги, умови життя та соціальні процеси організовані у просторі й часі. В географічних дослідженнях урбаністичного соціального простору Західної України необхідно враховувати певні особливості. По-перше, специфіку міської мережі, а саме густа мережа малих і середніх міст із вираженими історичними традиціями та наявністю регіональних центрів-магнітів на які припадає основне навантаження на високоспеціалізовану соціальну інфраструктуру (Львів, Івано-Франківськ, Чернівці). По-друге, проблема «периферійності». Малі міста часто мають обмежений доступ до якісних соціальних послуг, через що виникає маятникова міграція населення до обласних центрів. По-третє, історико-архітектурна спадщина та просторова структура міських просторів (давні європейські урбаністичні традиції просторово організовані навколо центральних площ) з одного боку є рушійною силою, а з іншого історична забудова ускладнює адаптацію старих приміщень під сучасні соціальні заклади (наприклад, забезпечення інклюзивності чи створення великих паркінгів біля лікарень у центрі міста). По-четверте, істотний вплив міграційних процесів та фінансових потоків (трудова мігранти, а після 2022 року і ВПО) стимулювали розвиток приватного сектору соціальної сфери (мережі приватних медичних кабінетів, дитячих садочків, спортивних та розвиваючих центрів) та спричинило надмірне навантаження на муніципальне житло, заклади освіти й медицини, але водночас дало поштовх для появи нових інтеграційних, волонтерських та культурних ініціатив. По-п'яте, у міському просторі західного регіону традиційно сильним залишається вплив релігійних та громадських інституцій. Вони створюють благодійні їдальні, шелтери для бездомних та переселенців, приватні ліцеї, реабілітаційні центри та хоспіси (наприклад, активна діяльність мережі

«Карітас»). Водночас соціальна сфера Західної України стикається з викликами просторової нерівності між обласними центрами та малими містами, а також із необхідністю адаптуватися до різкого демографічного навантаження останніх років, що потребує наукового обґрунтування оптимізаційних заходів на основі географічного дослідження.

Наукова актуальність дослідження посилюється необхідністю розгляду міських просторів як складних суспільно-просторових систем і специфічної форми урболандшафтів, у межах яких взаємодіють природні, соціальні, економічні та інфраструктурні компоненти. Саме такий підхід відповідає предметній області спеціальності Е4 «Науки про Землю», оскільки дозволяє досліджувати закономірності просторової організації території, трансформацію антропогенних ландшафтів та особливості функціонування соціальної інфраструктури в межах урбанізованого середовища. Соціальна сфера при цьому виступає одним із ключових чинників формування соціальної стійкості, територіальної згуртованості та збалансованого розвитку міських просторів.

Загалом, дисертаційна робота Горошка А.А. з дослідження функціонування соціальної сфери в межах міських просторів Західної України є своєчасною і актуальною. Наукове вишукування спрямоване на виявлення просторових закономірностей розвитку соціальної інфраструктури, оцінювання рівня забезпеченості населення соціальними послугами, визначення територіальних диспропорцій та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення соціальної стійкості міських громад відповідно до принципів сталого розвитку, що визначає його вагоме теоретичне й практичне значення.

Практична актуальність дослідження полягає в тому, що сучасна трансформація міських просторів під впливом ревіталізаційних змін та вимушеної міграції не може зводитися лише до інфраструктурної відбудови. Для забезпечення життєдіяльності таких територій необхідно враховувати соціальну згуртованість, культурну інфраструктуру, пам'яттєві практики, доступність послуг, підтримку вразливих груп і формування довгострокової стійкості. Запропоновані в дисертації положення можуть бути використані при підготовці стратегій розвитку міських просторів в межах територіальних громад, програм розвитку та регіональних політик, орієнтованих на перетворення таких територій з чинника вразливості на ресурс адаптації та стійкого розвитку.

Дисертаційне дослідження Горошка А.А. виконане в межах наукової тематики кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а його результати пов'язані з дослідженнями міських просторів Західної України, резильєнтності та розвитку громад у кризових умовах.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що сформульовані в ній наукові положення, висновки й рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними. Автор чітко визначив дослідницьку проблему, коректно сформульовано мету, об'єкт, предмет дослідження і завдання роботи. Їх реалізація забезпечила логічний перехід від теоретичного осмислення міських просторів як антропоперетворених територій, які несуть суттєве навантаження, яке в свою чергу забезпечує досягнення цілей сталого розвитку. Теоретичну основу дослідження становлять положення концепції сталого розвитку, теорії

територіальної організації суспільства, концепції поліцентричного розвитку, просторової справедливості, урболандшафтного підходу та сучасних теорій функціонування міських систем. Наукові положення сформовано на основі критичного аналізу праць українських і зарубіжних учених, що забезпечило належний рівень теоретичного обґрунтування отриманих результатів.

Достовірність висновків підтверджується використанням значного масиву офіційних статистичних матеріалів Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Національного банку України, матеріалів обласних військових адміністрацій, територіальних громад, відкритих державних ресетрів, документів стратегічного планування, а також результатів власних розрахунків автора. Інформаційна база охоплює всі 122 міські простори Західної України, що забезпечило репрезентативність вибірки та можливість проведення об'єктивного порівняльного аналізу.

Обґрунтованість результатів забезпечена комплексним використанням статистичного, історичного, системно-структурного, порівняльного, картографічного, індексного, рейтингового, кластерного та просторово-аналітичного методів дослідження. Застосування інтегрального оцінювання дозволило комплексно врахувати демографічні, соціальні, економічні та екологічні складові розвитку міських просторів, а використання кластерного аналізу забезпечило науково обґрунтовану типізацію міських просторів за рівнем розвитку соціальної сфери та відповідності принципам сталого розвитку.

Достовірність практичних рекомендацій підтверджується їх логічним зв'язком із результатами проведених досліджень, виявленими просторовими закономірностями та територіальними відмінностями функціонування соціальної сфери. Запропоновані напрями вдосконалення територіальної організації соціальної інфраструктури ґрунтуються на результатах інтегрального оцінювання, відповідають сучасним підходам просторового планування та можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування й територіальними громадами при розробленні стратегій сталого розвитку, програм соціально-економічного розвитку та документів просторового планування.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у вирішенні важливого наукового завдання в межах предметного поля спеціальності Е4 «Науки про Землю», що полягає у комплексному просторовому оцінюванні функціонування соціальної сфери міських просторів Західної України та обґрунтуванні закономірностей її розвитку на засадах сталого розвитку. На відміну від існуючих досліджень, у яких переважає галузевий або адміністративно-територіальний підхід до аналізу соціальної інфраструктури, у роботі міські простори розглядаються як складні суспільно-просторові системи та специфічні урболандшафти, розвиток яких визначається взаємодією демографічних, соціальних, економічних і екологічних чинників.

У дисертації вперше для регіону Західної України здійснено комплексне інтегральне оцінювання функціонування соціальної сфери 122 міських просторів із використанням системи взаємопов'язаних демографічних, соціально-інфраструктурних, економічних та екологічних індикаторів. Це дозволило

перейти від аналізу окремих компонентів соціальної сфери до її цілісної просторової характеристики та визначити реальний рівень відповідності розвитку міських просторів принципам сталого розвитку.

Автором запропоновано удосконалення методичного підходу до оцінювання соціальної сфери міських просторів шляхом поєднання інтегрального індексування, рейтингового оцінювання, кластерного аналізу та просторової типізації. Це забезпечує можливість не лише кількісного порівняння міських просторів, а й виявлення просторових закономірностей функціонування соціальної інфраструктури, рівня доступності соціальних послуг, соціальної стійкості та територіальних диспропорцій розвитку.

Розвинуті наукові положення щодо ролі соціальної сфери як системоутворюючого елемента урболандшафтів та одного з визначальних чинників забезпечення сталого розвитку міських просторів. Доведено, що ефективність функціонування освітньої, медичної, культурної, фінансової та житлово-комунальної інфраструктури безпосередньо впливає на просторову організацію міських систем, рівень їх соціальної стійкості, якість життєвого середовища та конкурентоспроможність територіальних громад.

Важливим елементом наукової новизни є встановлення просторових закономірностей диференціації соціальної сфери міських просторів Західної України, визначення міст-лідерів, територій із середнім рівнем розвитку та проблемних периферійних урбанізованих територій, а також обґрунтування напрямів оптимізації їх функціонування. Отримані результати суттєво поглиблюють сучасні наукові уявлення про просторову організацію соціальної сфери та формують наукове підґрунтя для розроблення ефективних механізмів управління розвитком міських просторів відповідно до концепції сталого розвитку.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам. Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом та оформленням відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 103 Науки про Землю. Результати дослідження викладено у доступному для фахівців науковому стилі. Робота логічно структурована, основні ідеї чітко аргументовано, текст оформлено відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Усі запозичення супроводжуються належними посиланнями на джерела. Аналіз тексту дисертації не виявив ознак порушення принципів академічної доброчесності.

Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, у якій відображено власні напрацювання автора, що забезпечило виконання поставлених завдань і досягнення мети роботи. Теоретичні положення та висновки сформульовано дисертантом особисто.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи. Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у поглибленні наукових засад дослідження функціонування соціальної сфери в межах міських просторів як складних суспільно-просторових систем та специфічної форми урболандшафтів. Отримані результати розвивають сучасні підходи до вивчення територіальної організації соціальної інфраструктури, просторової диференціації соціальних процесів та оцінювання сталого розвитку міських територій у межах предметної області спеціальності Е4 «Науки про Землю».

Запропонований автором комплексний підхід до аналізу соціальної сфери дозволяє розглядати її як цілісну просторово організовану систему, функціонування якої визначає рівень соціальної стійкості, конкурентоспроможності та збалансованого розвитку міських просторів.

Важливим теоретичним результатом є удосконалення методичного інструментарію просторового аналізу шляхом інтеграції демографічних, соціально-інфраструктурних, економічних та екологічних індикаторів у єдину систему інтегрального оцінювання. Це створює можливість здійснювати об'єктивне порівняння міських просторів, виявляти територіальні диспропорції, визначати просторові закономірності розвитку соціальної сфери та оцінювати відповідність розвитку територій принципам сталого розвитку, в тому числі і в інших регіонах.

Практичне значення роботи полягає у можливості безпосереднього використання отриманих результатів під час формування засад державної та регіональної політики просторового розвитку, підготовки стратегій розвитку територіальних громад, комплексних планів просторового розвитку територій, схем планування громад, програм модернізації соціальної інфраструктури та документів соціально-економічного розвитку регіонів. Запропонована методика інтегрального оцінювання може бути використана органами місцевого самоврядування для моніторингу ефективності функціонування соціальної сфери, визначення пріоритетності інвестицій у розвиток освітньої, медичної, культурної та житлово-комунальної інфраструктури, а також для обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації мережі соціальних послуг.

Практична цінність результатів підтверджується також їх використанням у навчальному процесі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка під час викладання освітніх компонентів «Економічна оцінка земель», «Територіальне планування адміністративно-територіального устрою», «Планування розвитку територіальних громад», «Теорія і практика просторового планування», «Просторовий аналіз» та «Управління територіальним розвитком громад» (довідка № 826/22.02-33 від 15.06.2026) та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича під час викладання освітніх компонентів «Основи стійкого (збалансованого) розвитку України», «Географія України», «Геоурбаністика з основами міського планування» та «Управління регіональними проєктами» (довідка № 16/19-2740-26 від 22.06.2026).

Таким чином, результати дисертації мають не лише вагоме теоретичне значення для розвитку просторових досліджень у межах наук про Землю, а й високий рівень практичної придатності для вирішення актуальних завдань управління розвитком міських просторів України.

Аналіз змісту дисертації. Дисертаційна робота має логічну структуру та складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Зміст роботи відповідає заявленій темі, меті та завданням дослідження. Виклад матеріалу побудований послідовно: від теоретико-методичного обґрунтування проблеми до аналізу функціональності міських просторів Західної України на засадах сталого розвитку.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, розкрито методологічну основу, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів. Автор чітко окреслив проблему функціональності міських просторів з метою забезпечення добробуту місцевого населення на засадах сталого розвитку.

У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади дослідження функціонування соціальної сфери міських просторів на засадах сталого розвитку. Узагальнено сучасні наукові підходи до трактування понять «міський простір», «урболандшафт», «соціальна сфера», «сталий розвиток» та «міська стійкість». Обґрунтовано місце міських просторів у структурі антропосфери, визначено роль соціальної інфраструктури як системоутворюючого чинника розвитку урбанізованих територій. Сформовано методологічну основу дослідження, визначено систему показників і методів комплексного просторового аналізу, що стали базою для подальшого оцінювання розвитку соціальної сфери міських просторів Західної України.

У другому розділі досліджено передумови формування та сучасні особливості розвитку міських просторів Західної України. Проаналізовано історичну еволюцію міської мережі, досліджено формування 122 міських просторів, їх демографічні, морфометричні та урбанізаційні характеристики. Виявлено просторові відмінності розвитку, визначено роль різних типів міст у системі розселення та формуванні територіальної структури регіону.

У третьому розділі проаналізовано особливості організації соціальної сфери в межах міських просторів Західної України. Досліджено рівень розвитку систем охорони здоров'я, освіти, культури, фінансової та житлово-комунальної інфраструктури, визначено просторову доступність соціальних послуг і забезпеченість населення основними соціальними об'єктами. Виявлено територіальні диспропорції розвитку соціальної сфери, встановлено переваги обласних центрів та міжрайонних центрів, а також окреслено проблеми функціонування малих міських просторів у сучасних умовах.

У четвертому розділі визначено рівень сталого розвитку міських просторів Західної України на основі комплексного інтегрального оцінювання демографічних, соціальних, економічних та екологічних показників. Проведено рейтингове оцінювання і кластеризацію 122 міських просторів, встановлено просторові закономірності та територіальні диспропорції їх розвитку. Виділено міста-лідери, середньорозвинені та проблемні міські простори, а також обґрунтовано практичні напрями удосконалення просторової організації соціальної сфери й забезпечення сталого розвитку міських громад.

Висновки узагальнюють отримані результати відповідно до поставлених завдань і окреслюють напрями подальших досліджень та напрями їх впровадження. Додатки стосуються переважно інформаційного матеріалу щодо статистичних та розрахункових даних.

Загалом дисертація є завершеним науковим дослідженням, у якому всі структурні елементи взаємопов'язані, а зміст кожного розділу підпорядкований досягненню поставленої мети. Робота є самостійним науковим дослідженням, у якому поєднано теоретичне осмислення проблеми, емпіричний аналіз і прикладні орієнтири для розвитку соціальної сфери.

Повнота викладу результатів дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження достатньо повно висвітлено в опублікованих наукових працях здобувача. За темою дисертації опубліковано 6 наукових праць, серед яких 4 статті (дві праці одноосібні і 2 – у співавторстві), видані в наукових фахових виданнях України і включені до переліку МОН України, а також 4 тези наукових доповідей на науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг і зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Міністерства освіти і науки України і надають авторові право публічного захисту дисертації. Зміст публікацій відповідає темі дисертації та відображає її основні теоретичні, методичні й прикладні результати.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції:

1. Необхідно додатково означити виявлені автором просторові закономірності розвитку соціальної сфери в межах міських просторів в загальнорегіональному, обласному і локальному масштабах;
2. Певним недоліком є розгляд демографічних передумов без врахування вікової структури, тренду коефіцієнту народжуваності та показників механічного руху на рівні міських територіальних громад;
3. Вважаємо за необхідне при дослідженні ефективності територіальної організації соціальної сфери враховувати розміщення ЦНАПів (н-д, в Тернопільській області їх 55 базових і 216 точок доступу, із них - 16 Дія. Центр). Водночас дискусійною є потреба врахування загальної кількості бібліотек та клубних закладів, загального рівня урбанізації та валового регіонального продукту;
4. Доцільним було б здійснювати аналіз метричних властивостей і топологічних відстаней власне конкретних міських просторів та розрахунки транспортної доступності до об'єктів соціальної сфери в межах конкретних міських просторів;
5. На с.197 – 199 представлено результати кластеризації, де зазначено 22 міста. Дискусійним є невіднесення до 4-х кластерів ще 100 міст, в т.ч. і Чернівців;
6. Варто було б проаналізувати соціальну сферу єдиної сформованої Львівської агломерації зі складом 13 громад з метою порівняння з визначеними автором міськими просторами;
7. В роботі зустрічається певна кількість неточностей:
 - низька якість картографічного матеріалу, а саме рис 2.2 без умовних позначень; рис. 12.1 «Показник просторової сталості міських просторів Західної України» зі значною кількістю граматичних помилок та незрозумілою генералізацією 22 діаграм/значків з 122 досліджуваних міських просторів;
 - на с. 54 подано Типологію міських просторів за чисельністю населені, де помилково до відповідних груп віднесено Луцьк, Стрий, Коломию, Нововолинськ;
 - зазначення Буковелю як населеного пункту (це назва курорту !!!) тощо.

Наведені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Аналіз змісту, структури та результатів дисертаційної роботи Горонка Артема Артуровича на тему «Функціонування соціальної сфери в межах міських просторів Західної України на засадах сталого розвитку», поданої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю, дозволяє зробити висновок, що дослідження є самостійною, завершеною та актуальною науковою працею, виконаною на належному теоретико-методологічному рівні. Зміст і структура дисертації повністю відповідають встановленим вимогам, в тому числі вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (із змінами), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023, а її автор Горонко Артем Артурович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 103 – Науки про Землю.

17.07.2026

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
декан географічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Мирослав ЗАЯЧУК

